

Pääkirjoitus

Sosiologien luokat ja luokitukset

Riikka Homanen ja Marianne Mäkelin

Käsillä olevaa Sosiologia-lehden numeroa voisi nimittää yhteiskuntaluokan, (sosiaalisen) pääoman ja kuulumisen teemanumeroksi. Kaikki numeron artikkelit käsittelevät yhtä tai useampaa näistä teemoista. Teemanumero se ei kuitenkaan virallisesti ole, vaan artikkelit ovat päätyneet lehteen tavanomaisella tavalla hyväksymisjärjestyksessä.

Nämä toisiinsa kietoutuvat luokan, pääoman ja kuulumisen teemat ovat historiallisesti sosiologian peruskäsitteistöä ja tutkimuskohteita. Luokkatutkimuksella on vuosisataiset perinteet ja erilaisia kausia niin Suomessa kuin ulkomailla. Välillä se on julistettu jopa tarpeettomaksi ja luokkayhteiskunta kuolleeksi. On yhtäällä epäilty, että sosiaaliseen tasa-arvoon nojaava pohjoismainen hyvinvointivaltio tasaa pääoma- ja luokkaerot. Toisaalta individualisointiprosessin on nähty hajottavan luokkarakenteen ja ihmisten luokkatietoisuuden.

Välillä luokkien, pääomien ja kuulumisen tutkimus on löydetty uudelleen ja kukoistanut. Tutkimusten tulokset osoittavat vahvasti, että luokka heijastuu aina vaan ihmisten arjen ehtoihin. Yhteiskuntiemme sosiaalinen eriarvoisuus on

kasvussa, ja vaikka ihmiset eivät tunnistaisikaan luokan vaikutuksia tai kuulumistaan johonkin luokkaan yhtä hanakasti kuin joskus ennen, erilaisissa luokittelujen ja jakojen järjestelmissä uudelleen tuotetaan henkilökohtaisen arvon hierarkioita. Kun rakenteelliset olosuhteet näin piilotetaan näkyviltä, näyttäytyy sosiaalinen eriarvoisuus yksilön omana syynä eikä valtasuhteiden tuloksena.

Sosiologia-lehti on onnistunut edustamaan hyvin suomalaisen luokkakeskustelun suhdanteita. Viimeisen noin kymmenen vuoden aikana lehdessä on julkaistu aiheesta useita artikkeleita, muutamia pääkirjoituksia, virkaanastujaisluentoja ja jopa kaksi teemanumeroa (2/2009 ja 2/2013). Usea näistä 2000-luvun puolivälin jälkeen sijoituvista kirjoituksista asemoituu tavalla tai toisella Britanniassa lanseerattuun uuteen luokkatutkimukseen, jossa on etsitty tapoja tutkia luokkaa erityisesti kulttuurin kautta. Luokka ymmärretään positioina, erottautumisina ja erontekoina, elettyinä kokemuksena, resursseina/pääomina ja kulttuurisina käytäntöinä. Tällaisella luokalla on toki liitoksensa talouteen ja työmarkkinoihin, mutta ne usein painottuvat taka-alalle tutkimuk-

sisä. Suomalaisessa kontekstissa tätä keskustelua on käyty myös esimerkiksi Tarja Tolosen toimittamassa teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (2008, Vastapaino) ja Anu-Hanna Anttilan, Ralf Kaurasen, Kati Launiksen ja Jussi Orajärven toimittamassa teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus* (2016, Vastapaino).

Yksi tärkeä painotus on myös ollut tarkastella luokkaeron nyansseja tai – lainaten feministisestä luokkakeskustelusta peräisin olevaan ajatusta – *intersektionaalisuutta* eli luokkaa leikkaavia muita eroja. Harri Melin muotoili asian seuraavasti virkaanastujaisluennossaan *Luokat ja yhteiskunnalliset jaot*, joka julkaistiin Sosiologia-lehden numerossa 2/2009: ”Luokatutkimus on tärkeä sosiaalisten jakojen kuvaaja, mutta sen rinnalle on kuitenkin tarpeen nostaa myös muiden epätaasa-arvoa tuottavien yhteiskunnallisten prosessien analyysi (sukupuolijärjestelmä, ikäpolvet, etnisyys ja alueelliset erot)” (s. 142).

Esimerkiksi tällaisesta Sosiologia-lehdessä ilmestyneestä ansioituneesta tutkimuksesta voi tämän numeron lisäksi nostaa Mari Käyhkön työt (1/2008, 1/2014 ja 1/2017), joista vuonna 2014 ilmestynyt *Kelpaanko, Riitänkö? Kuulunko? Työläistäustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset* voitti toimituskauden 2014–2015 parhaan artikkeilin palkinnon. Artikkelissa Käyhkö kirjoittaa siitä, miten koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa (yli)korostavassa maassamme yhteiskuntaluokka konkretisoituu monella tavalla työläistäustaisen naisten kokemuksissa yliopisto-opinnoista. Toisin kuin keskiluokkaisten opiskelijatovereidensa heidän yliopistoelämäänsä varjostavat vierauden, ulkopuolisuuden ja vajavaisuuden tunteet. Opiskelumenestyksestä huolimatta he kokevat kulttuurisen pääomansa puutteellisena ja epäilevät kyvykkyyttään jatkuvasti. Yksilöllistetty luokka läpäisee naisten elämää saaden heidät helposti tulkitsemaan tuntemuksensa yksilöllisinä epävarmuuksina tai epäonnistumisina.

Arjen eleyssä luokkakokemuksessa on kyse luokan lisäksi sukupuolesta siinä, että yliopistokulttuuri on maskuliinisten ideaalien varaan rakentunut. Se ihannoii tilaa ja äänen ottavaa, itsensä näkyväksi tekevää, erottautuvaa, kilpailunhaluista ja vastaan puhuvaa subjektia, joka on historiallisesti (keskiluokkaisille ja valkoisille) miehille ominaisena pidetty subjektius. On varmasti vähintään vaikeaa ja hidasta omia tällaista kulttuurista pääomaa tyhjästä varsinkin, jos omissa (työväenluokkaisissa ja/tai konservatiivisissa) kotioloissa ja ystäväpiirissä ei sellaista ole arvostettu.

Vastaavanlaiset kokemukset ja haasteet jatkuvat yliopistoon jääneiden tutkijoiden ja opettajien arjessa. Kuvio näyttäisi tutkimusten mukaan vielä monimutkaistuvan. Valerey Hey kirjoittaa artikkelissaan *Academia and Working-class Femininities (Gender and Education 2003/3)*, kuinka ylöspäin suuntautuvana sosiaalisena liikkuvuutena pidetty akateemiselle työuralle päätyminen on ollut hänen tutkimillensa työväenluokkaisille naisille myös menetyksen kokemuksen lähde. Naiset kokevat usein, että he menettävät vanhan elämänpiirinsä, jossa akateemisuutta ei ymmärretä ja jossa heitä pidetään uravalintansa takia mahtailevina. Tilalle ei kuitenkaan tule uutta kotia, jossa voisi täysin tuntea itsensä arvokkaaksi ja arvostetuksi.

* * *

Numeron avaa Päivi Bergin, Anu-Hanna Anttilan ja Vuokko Härmän artikkeli *Lähteminen ja jääminen luokkatekona – nuorten aikuisten kiinnittymisen kotiseutunsa yhteisöön*. Kirjoittajat tarkastelevat, miten yhteiskuntaluokka ja maantieteellinen liikkuvuus määrittävät yksilöiden paikantumista yhteisöissä. Aineistona tutkimuksessa käytettiin Kymenlaaksossa asuvien tai sieltä Helsinkiin muuttaneiden haastatteluja. Analyysin apuvälineenä kirjoittajat käyttivät *Janten lakia*, jolla viitataan kulttuuriseen sääntöön siitä, miten kenenkään ei tule kuvitella olevansa muita yhteisönsä

jäseniä parempi. Analyysin tuloksena on se, että maantieteellisesti lähteneiden ja palanneiden keskuudessa luokkanousu on mahdollista koulutautumisen kautta – kasvattamalla kulttuurista pääomaa. Sosiaaliseen nousuun liittyi yleensä kotiyhteisön jantelaisten negatiivisten ohjesääntöjen ja rajoittamispyrkimysten tunnistaminen. Kotipaikkakunta tarjoaa sosiaalista pääomaa ja sisäpiirietuja. Kotiseudulle jääminen ilmentää tutkimuksen mukaan työväenluokkaista sosiaalista pääomaa, johon investoidaan.

Lina Van Aerschotin ja Jarkko Salmisen artikkelissa *Hyvä, paha lähiö – nuoret ja asuinalueella syntyvä sosiaalinen pääoma* käsitellään niin ikään paikkaan kiinnittymistä ja sen pääomia. Tarkemmin ottaen Aerschot ja Salminen tarkastelevat nuorten näkemyksiä asuinalueestaan ja sinne kiinnittyvistä sosiaalisista suhteista, joiden kautta kertyy sosiaalista pääomaa. Aineistoksi kirjoittajat ovat keränneet Tampereella Tesoman lähiössä asuvien nuorten yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Teoreettisena lähtökohtana on Robert D. Putnamin sosiaalisen pääoman käsite. Kirjoittajat esittävät, että yhteisen tekemisen kautta muodostuneet nuorille tärkeät suhteet kiinnittävät heidät asuinlähiöihinsä ja toimivat nuorten sosiaalisena pääomana. Kiinnittämällä huomiota nuorten aktiivisesti itse luomaan sosiaaliseen pääomaan eikä aikuisten luomaan sosiaaliseen pääomaan voidaan luoda uusia suhteita, jotka silloittavat ja luovat yhteyksiä palveluihin ja lähiöiden ulkopuolellekin. Tällaista eteenpäin auttavaa sosiaalista pääomaa nuorilla ei näytä aina olevan.

Työntekijöiden äänen ja tunteiden merkitystä ja niiden välisiä kytköksiä matalapalkkaisen ja naisvaltaisen palvelusektorin luottamusmies-toiminnassa tarkastellaan Ville Kainulaisen artikkelissa. Palvelualojen ammattiliiton (PAM) luottamusmiesten yksilö- ja ryhmähaastatteluja analysoimalla hän osoittaa, että ammatillinen edunvalvonta palvelualojen työpaikoilla yk-

silöllistyy ja subjektivoituu eräänlaiseksi terapeuttiseksi tunnesäännöt taitavaksi työksi, kun luokkaidentiteetti perustuva kollektiivinen ja historiallisesti miehelle kulttuurille perustunut edunvalvonta pirstaloituu. Edunvalvonta nojaa yhä enemmän luottamusmiesten henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten kuulijoiden vakuuttamiseen tilanteessa, jossa työntekijöiden jatkuvasta epävarmuudesta johtuva pelko on johtanut vastaansanomattomuuden kulttuuriin.

Esko Harnin ja Miikka Pyykkönen tarkastelevat artikkelissaan yrittäjyyden eetoksen kehitymistä suomalaisessa koulutus- ja yhteiskuntapolitiikassa 1980-luvulta 2010-luvulle. Tutkimuksen aineistona ovat yrittäjyyttä koskevat koulutus- ja kasvatusalan politiikkadokumentit. Analyysinsä pohjalta kirjoittajat toteavat, että mitä lähemmäs 2010-lukua tullaan, sitä sekoittuneemmaksi niin sanottujen ulkoisen ja sisäisen yrittäjyyden merkitysannot menevät. Ulkoinen yrittäjyys tarkoittaa itsensä työllistämistä liiketoiminnan harjoittajana, ja sisäinen yrittäjyys viittaa laajempaan henkilökohtaisten ominaisuuksien kirjoon, joiden avulla ihmisten ajatellaan pärjäävän elämässä itsekseen paremmin. Lopputulena Harni ja Pyykkönen esittävät, että yrittäjäkasvatus ja -koulutus pyrkivät tuottamaan yrittäjämäisen kansalaisen, joka on samalla aktiivinen, itsenäinen ja omatoiminen mutta samalla myös sopeutuva, joustava ja muutoskykyinen kaikilla elämän osa-alueilla.